

Олександра КУЛИНИЧ
кандидат історичних наук,
доцент кафедри журналістики,
реклами і зв'язків з громадськістю

УДК 316.485.26:004.77(045)

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ І ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРИКЛАДНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ У ПОЛІТИЧНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

У статті висвітлено сутність інформаційних війн як інструмента політичних технологій, особливо щодо регулювання електоральної поведінки. Показано взаємодію інформаційних воєн і політичних технологій з політичними ідеологіями як системою поглядів, що віддзеркалюють політичні та соціальні інтереси. Визначено, що саме політична культура суспільства є головним об'єктом інформаційних воєн і політичних технологій. З'ясовано зміст і функціональну роль політичного маніпулювання. Досліджено, як політична система впливає на людину, мотивуючи її через політичну свідомість до дії, бажаних для цієї системи. Визначено мішені й інструменти інформаційної маніпуляції. Доведено значення інформаційних маніпуляцій для розвитку представницької демократії.

Ключові слова: виборча кампанія, інформація, інформаційні війни, політична культура, політичні технології.

Актуальність теми статті обумовлена гібридними характеристиками політики і журналістики. Володіння інформацією залишається важливою передумовою для приходу до влади та її ефективного використання. За цих обставин стираються межі між політичною журналістикою і політичними технологіями. Особливо ця тенденція стає помітною під час різних виборчих кампаній, коли здійснюється систематичне політичне маніпулювання заради забезпечення конкурентних переваг на політичному ринку.

Метою статті є аналіз взаємовпливу політичних технологій та інформаційних війн як поля діяльності сучасної політичної журналістики.

Огляд досліджень за темою статті обмежимо загальними науковими працями, які характеризують сучасне розуміння в науковому світі особливостей застосування політичних технологій у вимірі інформаційних війн. Американський футуролог Елвін Тоффлер визначив поняття «інформаційні війни» як боротьбу за контроль над знанням» [10, с. 119].

Венесуельський журналіст й економіст Мойсес Наїм звернув увагу на зміну кількості виробників і реципієнтів новин, коли «кожен повідомляє, кожен вирішує». «У всьому світі, а особливо на ринках з найінтенсивнішим використанням інтернету, джерела і сховища новин постійно змінюються. Швидке оцифрування інформації й комунікації призвело до співіснування на одних і тих самих платформах різних типів контенту (новини, аналіз, думка, реклама, пропаганда), що походить від провайдерів різного типу (агенцій новин, рекламодавців, адвокатів, індивідів)» [4, с. 359]. Споживачі інформації мають нагоду «відмовитися від новин, крім тих, які вони хочуть чути» [4, с. 368]. Для здійснення політичних технологій необхідний значний обсяг інформації про політичні відносини, інститути й процеси. Особливу роль інформаційні війни

відграють у ході виборчих кампаній, які розглядаються як «сукупність логічно взаємопов'язаних методів і конкретних способів підготовки, організації і проведення виборчих кампаній, спрямованих на досягнення успішного результату на виборах» [6, с. 45].

У монографії Г. Почепцова «Інформаційні війни» детально розглянуто проблеми інформаційних і психологічних протистоянь. Показано зростання ролі інформаційних війн в умовах сучасної цивілізації, проаналізовано інструментарій інформаційного впливу і методи захисту, висвітлено проблему функціонування інформаційного простору та його трансформації, досліджено проблему подолання інформаційної асиметрії [5].

У монографії О. Литвиненка «Інформаційні впливи та операції» розроблено теоретико-методологічні засади відповідної діяльності у сучасному світі. Аналіз феномена інформаційних операцій у монографії здійснено з позицій функціонування ідейно-політичної гегемонії, окреслено перспективні напрями культурологічного аналізу. Також автор показав системи здійснення інформаційних операцій у провідних країнах світу, підходи до захисту від спеціальних інформаційних операцій, методи аналізу їхньої структури і сценаріїв. З цієї точки зору також досліджено структуру пострадянського суспільства щодо інформаційних впливів [2]. Зокрема, автор констатує, що «найважливішою характеристикою інтелектуальних та інформаційних еліт постколоніальних країн є їхня орієнтованість на трансляцію іноземного інтелектуального, інформаційного продукту, функціонування в режимі традиційних інтелектуалів. Останнє значною мірою визначає особливу вразливість правлячих еліт цих країн до методів спеціальних інформаційних операцій» [2, с. 215]. Також у монографії доведено, що «переважну більшість українців можна віднести до маргіналізованої та атомізованої маси, що за своїми характеристиками є найуразливішою до механізмів маніпулювання свідомістю» [2, с. 216].

Інформаційні війни з точки зору політичних технологій є інструментом регулювання електоральної поведінки. Інформація є одним із найважливіших ресурсів політичної діяльності, як і діяльності політичного журналіста. Тому будь-який суб'єкт політики повинен налагодити постійне інформування суспільства про свої програми, плани й результат їх реалізації, аналізувати інформацію про плани і діяльність опонентів. Відсутність такої інформації або несвоєчасне використання її може суттєво погіршити його політичні позиції.

У монографії О. Бойко «Політичне маніпулювання» цей інструмент розглядається як політична технологія потужного прихованого впливу на психіку людини і поведінку мас, яка активно використовується у боротьбі за владу та у намаганні її утримати [1]. У монографії «Світова гібридна війна: український фронт» зазначається, що «інформаційно-пропагандистська робота РФ проти України у підготовчий період (підготовки до гібридної агресії) спрямовувалася на традиційно проросійськи налаштовані індустріальні райони України, які тісно поєднані з РФ економічними зв'язками, а також на окремі цільові групи у центральних, північних та західних регіонах України. До таких груп слід віднести: державних службовців, інтелектуальні (творчі) еліти, людей старшого віку. Інформаційний складник гібридної війни став наскрізним для всієї російської агресії в її активній фазі. Спираючись на потужну багаторічну підготовку та інформаційно-психологічну обробку громадян України, часткове скуповування українських ЗМІ, активну кампанію у соціальних мережах, Росії на перших етапах агресії вдавалося істотно дезорганізувати населення України, грати на багаторічних деструктивних тематиках, зменшити підтримку громадянами дій керівництва держави в умовах неоголошеної війни» [7, с. 262]. Усі зазначені тенденції також впливають на якість інформаційних матеріалів, які продукує політична журналістика.

Виклад основного матеріалу. Принципи журналістської діяльності й інформаційного використання політичних технологій значною мірою перетинаються. В обох випадках якісна підготовка документальної інформації має ґрунтуватися на врахуванні

принципів додаткової її перевірки з використанням незалежних джерел, критичного ставлення до достовірності відомостей, що містяться у документах, порівняння даних, узятих з різних джерел, розрізнення свідомих і несвідомих помилок та їхнього впливу на якість наданої інформації. Все це потребує прискіпливої і неупередженої роботи, всебічної фахової підготовки як журналіста, так і політичного технолога. Представники обох професій впливають на політичну свідомість і політичну культуру. Будь-яка політична культура балансує між парадигмою інтересів і парадигмою цінностей. З цієї точки зору політичні технології давно опинилися поза межами етичного вибору між моральними цілями й аморальними засобами.

Під поняттям політична свідомість ми розуміємо сукупність уявлень і оціночних суджень, які співвідносяться з політичною сферою суспільства. Звичайно, політична свідомість є частиною суспільної свідомості. Варто також розуміти, що усвідомлені потреби та уявлення, включені у суспільну свідомість, не є винятково політичними. Політична свідомість, так само як і суспільна свідомість, зазвичай має чимало стереотипів, які дають можливість сприймати політичну реальність у трансформованому вигляді. Масова політична свідомість суперечлива. Вона не має цілісного змісту, позаяк включає різні елементи.

Групова політична свідомість – це політична свідомість, носієм якої є не суспільство загалом, а політична партія або соціальна група. Групова політична свідомість займає проміжне становище між масовою та індивідуальною політичною свідомістю. Індивідуальна політична свідомість – це сукупність уявлень про політичну сферу життя суспільства, яка формується в окремого індивіда у процесі політичної соціалізації. Усі три форми політичної свідомості тісно пов'язані між собою. Для політичної свідомості характерне взаємне перетікання індивідуальної, групової і масової свідомості. На політичну свідомість впливають як інформаційні війни, так і політичні технології.

Об'єктом докладання зусиль інформаційних війн і політичних технологій є політична культура суспільства. Це сукупність норм і цінностей, які поділяє більшість громадян і які втілюються в політичній діяльності, в оцінці політичних подій та у ставленні до політики та її компонентів. Інформаційні війни і політичні технології впливають на функції політичної культури. Зокрема, мова йде про: функцію орієнтування, яка сприяє осмисленню політичної реальності; функцію ідентифікації, яка дає можливість усвідомлювати групову належність, що полягає в усвідомленні своїх інтересів та раціональної участі у політичному житті; функцію адаптації до політичного життя; функцію соціалізації, тобто засвоєння суспільних норм і цінностей.

Найчастіше інформаційні війни спрямовані на цінності патріархальної політичної культури, якій властива відсутність спеціальних соціальних інститутів, окремих від інститутів держави. Зокрема, інформаційні маніпуляції спрямовані на домінуючі цінності, норми, уявлення, символи. Політичні технології коректують політичну культуру демократичної участі. Процедура демократичних виборів має сенс лише у тому випадку, коли індивіди беруть участь в електоральному процесі як представники не певної колективної класової волі (тоді розподіл голосів був би наперед визначений кількісним співвідношенням основних соціальних груп суспільства), а як носії автономної волі. Саме наявність цієї автономної волі спонукає до застосування на практиці різноманітних інформаційно-маніпулятивних технологій.

Ефективна демократія політичної участі вимагає громадянської відповідальності й активності, які не завжди прийнятні для більшості, привченої до заробляння шматка хліба та пасивного споживання. Уся система політичних технологій, агітації і пропаганди побудована на тому, що соціальні зв'язки індивіда з відповідними соціальними групами, так само як і з його минулим вибором, не є стійкими. Тому за допомогою інформаційних маніпуляцій виборців можна «ловити», як рибу у сітку.

«Процес маніпулювання складається, як правило, з семи послідовних фаз: 1) пробудження інтересу в потенційного об'єкта маніпулювання до дій, слів маніпулятора; 2) входження маніпулятора в довіру до об'єкта маніпулятивної дії;

3) зацікавлення інтригою (можливістю виграти, дізнатися, отримати тощо); 4) маневр відволікання (перенесення уваги об'єкта на другорядну деталь); 5) підміна, приховування (слова, предмета, дії); 6) констатація сфабрикованого результату; 7) приховане або відверте спонукання об'єкта маніпулювання до дій, слів, поведінки, вчинків, необхідних маніпуляторів. Політичні маніпуляції здійснюються на міжособистісному, внутрігруповому, міжгруповому, масовому рівнях» [1, с. 10-11]. Головною метою маніпулятора є завоювання довіри до джерела інформації, яке має бути авторитетним. Якщо людина не може змінити ситуацію, вона змінює своє ставлення до цієї ситуації.

Як правило, мішенями політичного маніпулювання є ментальні структури, на які з певною метою діє маніпулятор. Такими мішенями можуть бути різні психологічні характеристики: емоції, увага, спосіб мислення, почуття, пам'ять (індивідуальна або колективна), уява, воля. Наприклад, якщо стомити споживача інформації, можна мотивувати його діяти стереотипно. Часто легше холодець прибити до стіни, ніж утримати якогось політика на одній позиції. У постмодерному інформаційному суспільстві визначальним фактором стає не сама соціальна реальність, а її «правильна» інтерпретація. Інструментами інформаційної маніпуляції стають: замовчування, тобто передавання достовірної, але неповної інформації; селекція інформації; зміна пропорцій, тобто суттєве зменшення чогось важливого або перебільшення незначного; перевертання, тобто заміна оціночних суджень із позитивних на негативні і навпаки; фальсифікація, тобто подання неправдивої інформації; дезорієнтація як передавання інформації, яка не стосується суті розглядуваної справи; напівправа як гібрид відвертої брехні і дозваної правди; підкидання помилкових доказів (хустинка Дездемони в руках Отелло); маскуваність як приховування суттєвої інформації за допомогою несуттєвої [1, с. 170].

Зазначені маніпулятивні технології «працюють» на формування політичних міфів, які поєднують реальність зі стереотипними вигадками. Якщо за тоталітарних й авторитарних політичних систем домінантними були політичні технології примушення людей до певної поведінки, то в інформаційному суспільстві головною політичною технологією стає маніпулювання інтересами людей та соціальних груп. Тому основні інформаційні атаки здійснюються на політичний імідж, тобто, як правило, емоційно забарвлений образ людини, групи, організації, події, процесу, явища, що сформувався у масовій або індивідуальній свідомості під впливом певних обставин і ґрунтується на стереотипах, тобто спрощеному, схематизованому, ціннісно забарвленому уявленні про якийсь суб'єкт політики, певне соціальне або політичне явище чи процес. Зрештою, політична система впливає на людину, мотивуючи її через політичну свідомість до дій, бажаних для цієї системи. Політична свідомість може розумітися як сукупність ментальних характеристик, які віддзеркалюють сприйняття політики різними суб'єктами політичного процесу. Політична свідомість тісно пов'язана з політичною поведінкою.

Часто інформаційні війни і політичні технології «працюють» на формування утопічної політичної свідомості, коли під утопією мається на увазі ідеальне суспільство, організоване людською волею і розумом, а не суспільство як продукт історичного розвитку [3, с. 164]. Уявлення про майбутнє як ціннісну протилежність теперішнього і минулого характеризують ставлення утопічної свідомості до історичного процесу. Але, як слушно зауважував німецький соціолог К. Мангейм, «життя без колективних міфів складно проживається» [3, с. 136]. Крім того, інформаційна політика традиційно працює на продукування міфів про «мудру політику уряду», «можливі швидкі зміни на краще», що є аргументами у боротьбі за збереження легітимності влади. Тому політичні міфи є динамічними інтелектуальними конструктами, які можуть тимчасово зникати і знову відтворюватися залежно від кон'юнктурних потреб. Але політичні революції відбуваються, коли настає конфлікт між новими масовими вимогами і системою прийняття політичних рішень. Політична культура може легітимізувати (надаючи вимогам маркери соціальної необхідності, справедливості тощо) соціальні вимоги, які відповідають потребам розвитку політичної системи, або, навпаки, відкинути їх, якщо політична система нездатна їх задовольнити. Наочний приклад такої колізії бачимо у соціаль-

них протестах так званих «жовтих жилетів» у Франції, які розгорталися у суботи від листопада 2018 р. Президент Франції Е. Макрон зробив усе можливе, аби маргіналізувати протести та їхніх лідерів. Франція та решта країн Євросоюзу зіштовхнулися з проблемою, коли розвиток засобів масової інформації та іноземного туризму призвели до появи нового джерела нестабільності, пов'язаних із «революцією очікувань на краще» у країнах «третього світу». Почало формуватися глобальне споживацьке суспільство, орієнтоване на стандарти життя найбільш розвинених країн, які неможливо досягнути за місцевих умов розвитку. Поки що західним ЗМІ не вдається змінити тенденцію поширення інформації, яка мотивує до нелегальної міграції в Європу.

Також інформаційні війни і політичні технології взаємодіють із політичними ідеологіями як системою поглядів, які віддзеркалюють політичні та соціальні інтереси. Крім типологізації ідеологій на «погані» і «гарні» існує й кардинальна відмінність між соціальним порядком і хаосом. Причому з точки зору системного аналізу хаотичний стан для будь-якої системи більш вірогідний, аніж порядок. Аби зробити хаос менш вірогідним, потрібні цілеспрямовані зусилля. З цієї точки зору феномен політичної влади полягає у тому, що вона є не лише формою порядку, прийнятної для правлячих еліт, а й фактором, який протидіє ентропії, тобто приручає небезпечні стихії соціального хаосу. Разом із великим значенням ролі віртуального символічного світу збільшується й кількість можливих альтернатив соціальної поведінки та з'являються все більш рафіновані способи символічного задоволення потреб. Це спонукає до повернення етики політичної журналістики.

Висновки. Традиційні журналістські стандарти ґрунтуються на задоволенні інформаційних потреб аудиторії шляхом надання якісної інформації, без викривлень, на основі критичного сприйняття фактів та їхнього трактування. Варто також нагадати, що фундамент єдиної політичної нації створюється на основі єдиного національного ринку, єдиного політично-правового простору й, що не менш важливо, єдиної інформаційно-освітньої системи.

Мотивація діяльності людини постіндустріальної епохи ґрунтується на соціальній солідарності, співробітництві, відповідальності за цінності, які регулюють буття суспільства. Власне проти цих цінностей найчастіше спрямовуються інформаційні війни та брудні політичні технології, які на місце солідарності ставлять індивідуальний егоїзм, замість співробітництва сповідують ідеї тотальної конкуренції, а на місце відповідальності ставлять свободу не для чогось, а свободу від будь-чого.

Зрештою, ефективність влади оцінюється за критерієм її спроможності організувати процес соціальної модернізації та керувати ним. Важливість інформаційних потоків обумовлюється тим, що в політиці беруться до уваги лише ті інтереси і позиції, представники яких достатньо організовані й впливові, аби просувати їх до актуального інформаційного порядку денного.

Пріоритетними залишаються ті інтереси, за якими максимум організованої сили і впливу. Демократичний політичний процес передбачає не лише наявність суспільних груп із конфліктними інтересами, а й вільне волевиявлення цих інтересів через незалежні засоби масової інформації. Свободи думки недостатньо, потрібна ще свобода слова.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. Київ : Академія, 2010. 432 с.
- 2.Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси. Київ : НІСД, 2003. 240 с.
- 3.Манхейм К. Идеология и утопия. *Диагноз нашего времени*. Москва : Юрист, 1994. С. 95–260.
- 4.Мойсес Наїм. Занепад влади. Київ : BookChef, 2017. 448 с.
- 5.Почепцов Г. Г. Информационные войны. Москва : Ваклер, 2001. 573 с.
- 6.Прикладна політологія. Київ : Академія, 2008. 472 с.

7. Світова гібридна війна: український фронт/ за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.

8. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання. Багатство. Сила. Київ : Акта, 2003. 685 с.

Олександра Кулинич

**Информационные войны и политические технологии:
прикладные взаимовлияния в политической журналистике**

В статье рассмотрена сущность информационных войн как инструмента политических технологий. Проанализировано содержание и функциональную роль политического манипулирования. Показано значение информационных манипуляций для развития представительской демократии.

Ключевые слова: избирательная кампания, информация, информационные войны, политическая культура, политические технологии.

Oleksandra Kulynych

Informational Wars and Political Technologies

The article analyses the phenomenon of information war as instrument the political technology. Special attention is paid to its content and the functional role of political manipulation. The paper describes a study of the influence the information manipulation for development of electoral democracy.

Principles of journalist activity and informational use of political technologies intersects. This tendency appears during election campaigns when systematic political manipulation is carried out in order to secure competitive advantages in the political market.

In both variants high quality preparing of documental information should be based accounting principles editorial verification with use of independent sources, critical attitude to the reliability of the information which contains in the documents comparison of data provided by various documents distinguishing between conscious and unconscious mistakes and their impact on the quality of information provided. All this aspects need big job and preparation of journalist and political technologist. Representatives both of this jobs influenced on political consciousness and political culture.

Traditional journalist standarts based on pleasure the information needs of the audience by providing high quality information.

The motivation of human activity in the post-industrial era is based on social solidarity cooperation regulating the existence of society. Exactly against those values information wars and dirty political technologies are mostly directed.

Keywords: election companies, information, information war, political culture, political technology.